

Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
України, кандидат юридичних наук, доцент;
Чабанюк Вадим Дмитрович,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Національної академії
внутрішніх справ України, кандидат
юридичних наук, доцент

БУЛІНГ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Проблематика протидії булінгу у сучасному українському суспільстві набула особливої актуальності в контексті зростання проявів насильницької поведінки серед молоді. Булінг, будучи формою агресивної, систематичної та свідомої деструктивної взаємодії, не лише порушує моральні засади соціуму, а й становить реальну загрозу психічному та фізичному здоров'ю особи, що вимагає комплексного правового реагування, включно з кримінально-правовими механізмами.

Зростаюча увага до проблеми булінгу зумовлена його негативним впливом на психічне здоров'я, ризиком формування антисоціальної поведінки та порушення норм правопорядку. Це обумовлює необхідність інтегрованого підходу, який поєднує психологічний аналіз мотивів і наслідків булінгу з кримінально-правовою оцінкою дій кривдника, визначенням суспільної небезпеки та ефективними механізмами правового реагування.

Булінг, або цькування, є складним соціально-психологічним явищем, що проявляється у систематичному умисному приниженні особи з метою встановлення домінування, контролю та підкорення у міжособистісних взаємодіях. У його основі лежить дисбаланс влади між кривдником і потерпілим, який може бути як реальним, так і символічним, і який формує довготривалі психологічні наслідки для осіб, що зазнають цькування. Булінг характеризується повторюваністю дій або бездіяльності, що викликають психоемоційний дискомфорт, порушують соціальну адаптацію та впливають на загальний психологічний стан потерпілої особи.

В Україні із 2019 року вперше було нормативно закріплено поняття булінгу та встановлено адміністративну відповідальність за його вчинення шляхом доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 173-4. Законодавець визначає булінг як діяння учасників освітнього процесу, які [3]. полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього

процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2]. Особливо небезпечним є булінг у підлітковому середовищі, оскільки саме в цей період відбувається становлення особистості, формування системи цінностей і соціальних навичок, що робить неповнолітніх особливо вразливими до психологічного тиску, агресії та соціальної ізоляції.

Наслідки булінгу проявляються на різних рівнях психічного, емоційного, особистісного та соціального функціонування людини. На емоційно-психологічному рівні це може призводити до розвитку депресивних і тривожних розладів, емоційної нестабільності, порушення сну й апетиту. На особистісному рівні формується знижена самооцінка, невпевненість у власних силах, почуття безпорадності, втрата мотивації до навчальної чи професійної діяльності. Соціальна адаптація потерпілої особи зазнає деструктивних змін: спостерігаються ізоляція, відчуження від колективу, втрата соціальних зв'язків, зниження здатності до ефективної комунікації та взаємодії з оточенням. На поведінковому рівні наслідки булінгу можуть виявлятися як у зовнішніх агресивних реакціях, так і у внутрішніх формах деструктивної поведінки – аутоагресії, девіацій чи суїцидальних тенденціях. У тяжких випадках це спричиняє психосоматичні розлади, емоційне виснаження, девіантну поведінку та довготривалі негативні зміни у психіці особи.

Таким чином, булінг є не лише соціально небезпечним, а й потенційно криміногенним явищем, що вимагає комплексного реагування як з боку педагогічних колективів та батьків, так і держави в цілому. У ситуаціях, коли внаслідок булінгу настали тяжкі наслідки спричинення тілесних ушкоджень, доведення до самогубства, погрози вбивством чи інші суспільно небезпечні дії – настає кримінальна відповідальність за відповідними статтями Кримінального кодексу України, зокрема за ст. 120 (доведення до самогубства), ст. 121–125 (умисне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості), ст. 129 (погроза вбивством), ст. 126 (побої і мордування), ст. 126-1 (домашнє насильство), ст. 296 (хуліганство) [1].

Показовими в цьому контексті є судові рішення, у яких булінг виступає підґрунтям для кримінально караної поведінки. Так, вироком Житомирського районного суду Житомирської області від 15 листопада 2024 р. у справі № 278/4562/24 встановлено, що ОСОБА_1, перебуваючи в приміщенні Озерянківської гімназії Новогуївинської селищної ради, у зв'язку з тривалим конфліктом, який виник на ґрунті булінгу (систематичного цькування) її неповнолітньої сестри, умисно нанесла один удар долонею в область голови учениці ОСОБА_2. У результаті потерпілій було заподіяно тілесне ушкодження у вигляді садна у виличній ділянці зліва, яке відповідно до висновку судово-медичної експертизи віднесено до легких тілесних ушкоджень. Суд кваліфікував дії обвинуваченої за ч. 1 ст. 125 КК України – умисне легке тілесне ушкодження, зазначивши, що конфлікт виник саме унаслідок булінгу з боку потерпілої особи [4].

Інший приклад – вирок Підволочиського районного суду Тернопільської області від 16 травня 2025 р. у справі № 604/872/25, де встановлено, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2, діючи спільно у приміщенні Кошляківської загальноосвітньої школи, під час конфлікту, який виник на тлі булінгу (систематичного цькування) онуки однієї з обвинувачених, завдали ОСОБА_3 по одному удару руками в обличчя та голову. У результаті потерпіла зазнала фізичного болю без утворення тілесних ушкоджень. Суд кваліфікував дії обвинувачених за ч. 2 ст. 126 КК України – умисне завдання ударів, побоїв, які спричинили фізичний біль і не потягли тілесних ушкоджень, вчинене групою осіб, зауваживши, що передумовою конфлікту були акти булінгу [5].

Таким чином, хоча безпосередньої статті Кримінального кодексу, що встановлювала б кримінальну відповідальність саме за булінг як комплексне соціальне явище, наразі не існує, фактичні прояви цькування можуть підпадати під ознаки різних складів кримінальних правопорушень. Це свідчить про фрагментарність кримінально-правового реагування на дану проблему та про необхідність його вдосконалення.

Питання доцільності криміналізації булінгу як окремого кримінального правопорушення є предметом активних наукових дискусій. Прихильники такої позиції наголошують, що систематичність і цілеспрямованість булінгу, особливо щодо неповнолітніх, свідчить про значну суспільну небезпеку цього явища, що виходить за межі адміністративного правопорушення. Водночас противники криміналізації вказують на ризик надмірної репресивності кримінального права та необхідність акценту на профілактичних, виховних і соціально-психологічних заходах впливу.

У сучасних умовах ефективна протидія булінгу потребує комплексного підходу, що поєднує правові, освітні та соціально-психологічні інструменти. Важливим напрямом є підвищення правової обізнаності учасників освітнього процесу, формування культури ненасильницької комунікації, а також створення механізмів раннього виявлення і запобігання цькуванню. Водночас удосконалення кримінального законодавства у сфері протидії булінгу має ґрунтуватися на принципі пропорційності, забезпечуючи баланс між превенцією та покаранням.

Отже, булінг як соціальне явище має багатовимірний характер і потребує адекватного правового осмислення. Встановлення кримінальної відповідальності за окремі його прояви є необхідним елементом державної політики у сфері забезпечення безпеки та гідності особи. Проте ключовим завданням залишається формування правової та моральної культури в суспільстві, яка не допускає толерування агресії, насильства й приниження в будь-яких формах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Закон України № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>

4. Вирок Житомирський районний суд Житомирської області від 30 квітня 2025 р. у справі № 278/6643/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126976576>

5. Вирок Підволочиський районний суд Тернопільської області від 16 жовтня 2025 р. у справі № 604/653/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131023325>

Смаглюк Олександр Володимирович,
професор кафедри кримінального права
та криминології навчально-наукового
інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;

Скорик Вадим Олександрович
начальник управління інформаційно-
аналітичної підтримки ГУНП у Сумській
області, кандидат юридичних наук

ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

На сьогоднішній день частинами 1-4 ст. 68 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачені засади призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення. У більшості випадків вчинення особою незакінченого кримінального правопорушення становить менший ступінь суспільної небезпеки у порівнянні із закінченим. Проте, чітко описані у КК правові наслідки вчинення незакінченого кримінального правопорушення, які б відрізнялись від аналогічних закінчених діянь, почали з'являтися з прийняттям Закону України (далі – ЗУ) від 15 квітня 2008 р. № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності». Ст. 68 КК була доповнена частинами другою і третьою наступного змісту: за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (ч. 2); за вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (ч. 3).